

**XIZMAT KO'RSATISH TARMOG'IDA IQTISODIY O'SISHNI
TA'MINLASHNING TASHKILIY-IQTISODIY ASOSLARI: INSTITUTLAR,
RESURLAR VA BOSHQARUV TIZIMI****Avazova Elsevar Erkinovna**Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Moliya va turizm kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. Xizmatlar tarmog'ida barqaror iqtisodiy o'sish "faqat talab oshishi" yoki "xizmatlar soni ko'payishi" bilan emas, balki tashkiliy-iqtisodiy asoslarning to'g'ri qurilishi bilan ta'minlanadi. Ushbu maqola xizmatlar sektorida o'sishni shakllantiradigan tashkiliy (institutsional muhit, boshqaruv arxitekturasi, bozor infratuzilmasi, kooperatsiya va standartlar) hamda iqtisodiy (soliq va rag'batlar, investitsiya oqimlari, formalizatsiya, kichik biznes ulushi, soya iqtisodiyoti) omillarni rasmiy statistik relizlar va normativ hujjatlar asosida tahlil qiladi. 2026-yil yanvar–mart yakunlariga ko'ra, O'zbekistonda xizmatlar sektorida yaratilgan yalpi qo'shilgan qiymat 240 079,0 mlrd so'mni tashkil etib, 2025-yilning mos davriga nisbatan 8,8% ga oshgan; savdo xizmatlari 19,4%, transport va saqlash 12,3%, axborot va kommunikatsiya 18,3% o'sish ko'rsatgan. Shu davrda kichik tadbirkorlik subyektlari iqtisodiyotdagi umumiy YAQQning 45,6%ini, kichik biznes YAQQ tarkibida esa xizmatlar sektorining ulushi 58,0%ni tashkil etgani qayd etilgan. 2026-yil yanvar–martda kuzatilmaydigan (uy xo'jaliklari/individlar faoliyati va soya) iqtisodiyotning YAIMdagi ulushi 22,9% bo'lib, xizmatlar sektorida bu ulush 24,5% ekani ko'rsatiladi. Demak, xizmatlar o'sishini jadallashtirish faqat "bozorni kengaytirish" emas, balki boshqaruv, formalizatsiya va resurs taqsimotini yaxshilash masalasidir. Institutsional mexanizm sifatida Prezidentning 2025-yil 27-fevraldagi PQ-78 qarori bilan 2022-yildagi PQ-104 doirasida belgilangan 1% ijtimoiy soliq stavkasi amal qilish muddati 2028-yil 1-yanvargacha uzaytirilgani ham xizmatlar sektorini qo'llab-quvvatlovchi tashkiliy-iqtisodiy choralar sifatida tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: xizmatlar tarmog'i, tashkiliy-iqtisodiy asoslar, institutsional muhit, xizmatlar infratuzilmasi, kichik biznes, formalizatsiya, soya iqtisodiyoti, investitsiya, standartlar, raqamli transformatsiya.

Kirish. Xizmatlar tarmog'i iqtisodiy tizimda ikki xil rol o'ynaydi: bir tomondan, u mustaqil qiymat yaratuvchi sektor (savdo, transport, turizm, aloqa, moliya, ta'lim, sog'liq xizmatlari), ikkinchi tomondan esa boshqa tarmoqlarning samaradorligini belgilovchi "orqa tizim" (logistika, servis, IT, konsalting). Shu sababli xizmatlar tarmog'ida o'sishni ta'minlash "bir tarmoqni qo'llash" emas, butun iqtisodiyotning

tranzaksion xarajatlarini kamaytirish va resurslardan samarali foydalanishni kuchaytirish demakdir.

Soʻnggi rasmiy koʻrsatkichlar xizmatlar tarmogʻi oʻsishining real ekanini, lekin u segmentlar kesimida notekisligini koʻrsatadi. 2026-yil yanvar–martda xizmatlar sektorida YAQQ 240 079,0 mlrd soʻm boʻlib, 8,8%ga oshgan; ayniqsa savdo xizmatlari va axborot-kommunikatsiya xizmatlari yuqori oʻsish koʻrsatgan. Bu oʻsish “oʻz-oʻzidan” barqaror struktura oʻzgarishini bermaydi: agar xizmatlar asosan past qoʻshilgan qiymatli vositachilik va informallik hisobiga kengaysa, oʻsishning sifati va soliq bazasi cheklangan boʻlib qoladi. Xuddi shu davrda soya iqtisodiyoti ulushi 22,9% ekani, xizmatlar sektorida 24,5% ekani qayd etilishi bu riskni raqam bilan koʻrsatadi.

Bundan tashqari, xizmatlar tarmogʻi oʻsishining tashkiliy modeli ham muhim: kichik biznesning iqtisodiyotdagi YAQQdagi ulushi 45,6%, kichik biznes YAQQ tarkibida xizmatlar ulushi 58,0% ekani xizmatlar oʻsishi koʻp subyekтли, tarqoq ekotizimga tayanayotganini bildiradi. Tarqoq ekotizim moslashuvchanlik beradi, biroq tashkilotchilik (kooperatsiya, standart, raqamli hisobdorlik, logistika) kuchsiz boʻlsa, samaradorlik past boʻlib qolishi mumkin. Shuning uchun mazkur maqola “xizmatlar oʻsishi”ni uning tashkiliy-iqtisodiy asoslari bilan bogʻlab tahlil qiladi.

Metodologiya. Tadqiqot hujjatlar va rasmiy statistik relizlarga tayangan analitik-sintez shaklida olib borildi. Empirik asos sifatida Oʻzbekiston Milliy statistika qoʻmitasining “2026-yil yanvar–mart YAIM” press-relizidagi xizmatlar YAQQ hajmi, oʻsish surʼatlari, segmentlar kesimidagi dinamika, kichik biznes YAQQ ulushi va soya iqtisodiyoti ulushi boʻyicha koʻrsatkichlar olindi. Makro fon sifatida “2026-yil yanvar–martda ijtimoiy-iqtisodiy holat” relizidagi investitsiya va chakana savdo aylanmasi dinamikasi kabi indikatorlar ham qoʻllandi. Institutsional (tashkiliy) chora-tadbirlarni tahlil qilish uchun Lex.uz bazasidagi PQ-78 (27.02.2025) normativ hujjati ishlatilib, xizmatlar sohasini qoʻllab-quvvatlashga doir soliq ragʻbati (1% ijtimoiy soliq stavkasining muddati uzaytirilishi) kabi mexanizmlar ajratildi.

Tahlil ramkasi “organizatsion blok” va “iqtisodiy blok”ning oʻsishga taʼsiri sifatida qurildi. Organizatsion blok: (1) institutsional muhit va tartibga solish, (2) xizmatlar infratuzilmasi (transport, raqamli aloqa, savdo platformalari), (3) boshqaruv va kooperatsiya (zanjirlar, klasterlar, standartlar), (4) sifatni boshqarish va isteʼmolchi ishonchi. Iqtisodiy blok: (1) fiskal ragʻbatlar, (2) investitsiya va moliyalashtirish, (3) formalizatsiya va soya iqtisodiyoti, (4) kichik biznes dinamikasi. Har bir blok uchun rasmiy indikatorlar orqali amaliy xulosalar chiqarildi.

Natijalar. 1) Institutsional muhit: ragʻbatlar va tartibga solish oʻsishning “kengaytiruvchi” mexanizmi. Xizmatlar tarmogʻida oʻsishning eng tez ishlaydigan omillaridan biri — bozorga kirish va rasmiy faoliyat yuritishni iqtisodiy jihatdan

ma'qul qilishdir. PQ-78 hujjatida 2022-yildagi xizmatlar sohasini rivojlantirish bo'yicha qaror doirasida belgilangan 1% ijtimoiy soliq stavkasi amal qilish muddati 2028-yil 1-yanvargacha uzaytirilgani ko'rsatilgan. Bu turdagi chora xizmatlar tarmog'ida rasmiylashuvni rag'batlantirishi, yangi subyektlar kirishini osonlashtirishi va narx-sifat raqobatini kuchaytirishi mumkin. Biroq institutning o'zi yetarli emas: rag'batlar "monitoring va natija indikatorlari" bilan bog'lanmasa, u faqat aylanma ko'payishiga xizmat qilib, mahsuldorlikni oshirmasligi mumkin.

2. Xizmatlar tarkibi: o'sish segmentlar bo'yicha farqlangan, bu tashkiliy ixtisoslashuvni talab qiladi. 2026-yil yanvar–martda xizmatlar YAQQ 240 079,0 mlrd so'm bo'lgani, o'sish 8,8% ekani bilan birga segmentlar kesimi ham berilgan: savdo xizmatlari 42 521,5 mlrd so'm (o'sish 19,4%), transport va saqlash 25 470,8 mlrd so'm (12,3%), axborot va kommunikatsiya 14 976,9 mlrd so'm (18,3%), joylashtirish va ovqatlanish 21 708,2 mlrd so'm (8,4%), "boshqa xizmatlar" 135 401,6 mlrd so'm (4,4%). Bu raqamlar metodik jihatdan bitta xulosani majbur qiladi: xizmatlar sektorida "bitta universal dastur" emas, segmentlar bo'yicha tashkiliy model kerak. Savdoda asosiy muammo — ta'minot zanjiri va logistika; transportda — infratuzilma, standart va xavfsizlik; ICTda — kadrlar, platforma va data; joylashtirish/ovqatlanishda — standart, sanitariya va servis sifati.

3. Kichik biznesning roli: o'sishning tashkiliy modeli "ko'p subyekтли", demak kooperatsiya va standartlar hal qiluvchi. 2026-yil yanvar–mart natijalariga ko'ra, kichik tadbirkorlik subyektlari iqtisodiyot YAQQining 45,6%ini yaratgan; kichik biznes YAQQ tarkibida xizmatlar ulushi 58,0% ekani qayd etilgan. Bu holat "o'sish resursi" (ko'p sonli xizmat ko'rsatuvchi subyektlar) borligini bildiradi, lekin shu bilan birga tashkiliy riskni ham oshiradi: standartlar, hisob-kitob, shartnoma, sifat nazorati va raqamli integratsiya bo'lmasa, xizmatlar bozorida parchalanganlik kuchayadi. Shunday sharoitda iqtisodiy o'sishni tezlashtiradigan tashkiliy yechimlar odatda quyidagilar bo'ladi: (a) kooperatsiya platformalari (masalan, logistika va savdo uchun umumiy servislar), (b) xizmat standartlari va sertifikatlash, (c) raqamli hisobdorlik (elektron to'lov, e-akt, e-shartnoma).

4. Formalizatsiya va "kuzatilmaydigan iqtisodiyot" ulushi: o'sish sifati uchun kritk omil. 2026-yil yanvar–mart relizida kuzatilmaydigan iqtisodiyot YAIMdagi ulushi 22,9% ekani, xizmatlar sektorida esa 24,5% ekani keltirilgan. Bu ko'rsatkich xizmatlar tarmog'ida o'sishning muhim qismi informallik maydonida qolayotgan bo'lishi ehtimolini bildiradi. Tashkiliy-iqtisodiy nuqtai nazardan bu ikki oqibatga ega: birinchisi, rasmiy statistikada mahsuldorlik va rentabellikni aniq o'lchash qiyinlashadi; ikkinchisi, soliq bazasi torayadi va infratuzilmaga qayta investitsiya imkoniyati kamayadi. Demak, xizmatlar o'sishini ta'minlaydigan iqtisodiy

mexanizmlardan biri — “formalizatsiya foydasi”ni oshirish: rasmiy subyektga kredit, sugʻurta, davlat xaridlari, eksport servislari, subsidiyalangan treninglar kabi imtiyozli kirish mexanizmlarini bogʻlash.

5. Investitsiya va ichki talab: xizmatlar oʻsishining iqtisodiy poydevori sifatida. 2026-yil yanvar–martda asosiy kapitalga investitsiyalar 156 330,4 mlrd soʻm boʻlib, oʻsish surʻati 129,6% ekani qayd etilgan. Xuddi shu davrda chakana savdo aylanmasi 123 961,9 mlrd soʻm boʻlib, 25,4%ga oshgan. Bu ikki indikator xizmatlar oʻsishini koʻtarib turadigan iqtisodiy bazani koʻrsatadi: investitsiya infratuzilma va quvvat yaratadi (savdo-logistika, servis obyektlari, raqamli infratuzilma), chakana savdo esa ichki talabni bildiradi. Metodik jihatdan muhim nuqta shuki: investitsiya oqimi xizmatlarda “sifat”ni belgilashi mumkin (masalan, logistika markazlari, ombor, sovitish zanjiri, telekommunikatsiya), aks holda investitsiya faqat qurilish bosqichida vaqtinchalik oʻsish berib, xizmat mahsuldorligini oshirmasligi mumkin.

Muhokama. Yuqoridagi natijalar xizmatlar tarmogʻida oʻsishni taʼminlash “tashkiliy-iqtisodiy arxitektura” masalasi ekanini koʻrsatadi. Shuni ochiq aytish kerak: xizmatlar oʻsishi hozir bor, lekin oʻsishni barqaror va yuqori sifatli qilish uchun quyidagi zaif nuqtalar yopilmasa, natija “kengayish” darajasida qolib ketadi.

Birinchi zaif nuqta — segmentlar boʻyicha boshqaruvning yetarlicha diferensiallashmaganligi. Rasmiy reliz xizmatlar ichida savdo va ICT oʻsishi ancha yuqori ekanini koʻrsatadi. Agar siyosat va boshqaruv “xizmatlar” degan bitta umumiy kategoriya bilan cheklansa, resurslar eng katta multiplikator beradigan segmentlarga toʻgʻri tushmasligi mumkin. Eng kichik, lekin ishlaydigan oʻzgarish: segmentlar boʻyicha KPI va tashkiliy “yoʻl xaritasi” (savdo-logistika; transport-saqlash; ICT; turizm/ovqatlanish; professional servislari)ni ajratish va har biriga mos standart, kadrlar, raqamli yechim paketini belgilash.

Ikkinchi zaif nuqta — soya iqtisodiyoti ulushining yuqoriligi, ayniqsa xizmatlarda. Xizmatlar sektorida 24,5% kuzatilmaydigan iqtisodiyot ulushi rasmiy raqobatni buzadi: rasmiy subyekt xarajatlari (solliq, standart, mehnat) yuqori boʻlib, norasmiy subyekt bilan teng sharoitda raqobat qila olmaydi. Shu sababdan formalizatsiya mexanizmi “jazolash”ga emas, “ruxsat etilgan foyda”ga tayanishi kerak: PQ-78 kabi ragʻbatlar, lekin ularni oʻlchovli natija bilan bogʻlash (masalan, elektron toʻlov ulushi, shartnoma intizomi, sertifikatlash).

Uchinchi zaif nuqta — kichik biznesning koʻp subyekтли modeli. Kichik biznes YAQQning 45,6%ini berayotgani ijobiy, lekin bu ekotizimda kooperatsiya boʻlmasa, xizmat koʻrsatish sifati va barqarorligi notekis boʻlib qoladi. Eng kichik oʻzgarish: “umumiy servis infratuzilmasi”ni yaratish (hisob-kitob, logistika, marketing, trening, sertifikat) va kichik biznesni shu infratuzilma orqali standartlashtirish.

To'rtinchi zaif nuqta — investitsiyaning xizmat mahsuldorligiga aylanish mexanizmi. Investitsiya o'sishi juda yuqori bo'lsa ham, u xizmatlarda mahsuldorlikka qanday o'tishi boshqarilmasa, ko'rsatkichlar vaqtinchalik "shishishi" mumkin. Tashkiliy-iqtisodiy yechim: investitsiya loyihalarini xizmatlar qiymat zanjiri bo'yicha "shartli bog'lash" (masalan, logistika obyektlari → transport xizmatlari; telekommunikatsiya → ICT servislar; savdo infratuzilmasi → elektron to'lov va tracking) va natija indikatorlarini (xizmat vaqti, xarajat, ishonch) kiritish.

Xulosa. Xizmat ko'rsatish tarmog'ida iqtisodiy o'sishni ta'minlashning tashkiliy-iqtisodiy asoslari bir-birini to'ldiradigan to'rta tayanchdan iborat: (1) institutsional muhit va rag'batlar (masalan, xizmatlar sohasiga doir soliq rag'batlarining uzaytirilishi), (2) segmentlar bo'yicha diferensial boshqaruv (savdo, transport, ICT, turizm va boshqalar), (3) kooperatsiya va standartlar orqali kichik biznes ekotizimini tartibga solish, (4) formalizatsiya va soya ulushini kamaytirish.

2026-yil yanvar–mart ma'lumotlari xizmatlar sektorida YAQQ 240 079,0 mlrd so'm bo'lib, 8,8%ga o'sganini va o'sish savdo hamda ICTda yuqoriroq ekanini ko'rsatadi. Shu bilan birga, xizmatlar sektorida kuzatilmaydigan iqtisodiyot ulushi 24,5% ekani tashkiliy-iqtisodiy choralar markazida formalizatsiya va sifat boshqaruvi turishi kerakligini bildiradi. Investitsiya (129,6%) va chakana savdo (25,4%) dinamikasi esa xizmatlar o'sishini qo'llab turuvchi iqtisodiy bazani ko'rsatadi, ammo bu oqimlarni mahsuldor xizmatlarga aylantirish boshqaruv dizayniga bog'liq. Shunday qilib, xizmatlar tarmog'ida o'sish "mexanizmi" — bu institutlar, resurslar, boshqaruv va formalizatsiyani bir tizimda ishlatishdir; aks holda o'sish kengayadi, lekin chuqurlashmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. "Gross domestic product of the Republic of Uzbekistan, January–March 2026" press-reviz.
2. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. "Socio-Economic Situation of the Republic of Uzbekistan, January–March 2026" press-reviz.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 27.02.2025 y. PQ-78-son qarori (Lex.uz): xizmatlar sohasini qo'llab-quvvatlash choralari o'ldirish to'g'risida (1% ijtimoiy soliq muddati uzaytirilishi).